

TIBBIYOT TALABALARI UCHUN O‘ZBEK TILINI O‘QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV

Mahamadjanova Muyassar Shomansurovna,

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

I-son o‘zbek va xorijiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi

makhamadjanova.muyassar@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish jarayonidagi dolzarb muammolar tahlil etilib, ularning samarali yechimlari taklif qilinadi. Shu bilan birga, Toshkent davlat tibbiyot universitetida tahsil olayotgan xorijiy talabalar sonining ortib borishi o‘zbek tilini o‘qitish tizimini takomillashtirish va rivojlantirish zaruratini kuchaytirayotgani asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: tillarni o‘qitish, o‘zbek tili chet tili sifatida, tibbiyot talabalari, grammatika, lug‘at.

Аннотация. В данной статье анализируются текущие проблемы в процессе преподавания узбекского языка как второго и предлагаются эффективные решения этих проблем. Одновременно утверждается, что растущее число иностранных студентов, обучающихся в Ташкентском государственном медицинском университете, увеличивает потребность в совершенствовании и развитии системы преподавания узбекского языка.

Ключевые слова: преподавание языка, узбекский как иностранный язык, студенты-медики, грамматика, лексика.

Abstract. This article analyzes the current problems in the process of teaching Uzbek as a second language and proposes effective solutions to them. At the same time, it argued that the increasing number of foreign students studying at Tashkent State Medical University increases the need to improve and develop the system of teaching the Uzbek language

Key words: language teaching, Uzbek as a foreign language, medical students, grammar, vocabulary.

Kirish. So‘nggi yillarda Yevropa hamda Sharq mamlakatlarida o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganishga bo‘lgan qiziqish sezilarli darajada ortib bormoqda. Shu bilan birga, O‘zbekistonda ham til o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj va ommaviylik kuchaymoqda. Bu holat dunyo miqyosida o‘zbek xalqining tarixi va madaniyatiga bo‘lgan qiziqish ortib borayotganidan dalolat beradi. Chet elliklar uchun o‘zbek tilini o‘qitish bugungi kunda tobora rivojlanib borayotgan yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. Bu jarayon tilning xalqaro miqyosdagi nufuzi ortib borayotgani bilan chambarchas bog‘liqdir. Mazkur sharoitda o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish samaradorligi ilmiy izlanishlar va muhokamalarning muhim obyektiga aylanmoqda. Samarali ta’limni tashkil etish uchun puxta ishlab chiqilgan o‘quv dasturi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda aniq maqsadlar, o‘quv mazmuni, o‘qitish metodlari hamda baholash mezonlari tizimli ravishda belgilanishi zarur. Shunga qaramay, o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitishga katta miqdorda vaqt, mablag‘ va resurslar yo‘naltirilayotgan bo‘lsa-da, mavjud ta’lim sifati hali kutilgan darajaga to‘liq erishgani yo‘q. Ushbu holatning asosiy sabablaridan biri sifatida maxsus yo‘nalishdagi o‘quv dasturlari va ilmiy-metodik bazaning yetarli darajada shakllanmaganini ko‘rsatish mumkin.

Adabiyotlar metodologiyasi. Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida o'zbek tilini ikkinchi va chet tili sifatida o'qitish masalasiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar tahlil qilindi. Xususan, til o'qitish metodikasi, ikkinchi tilni o'zlashtirish nazariyasi hamda kommunikativ yondashuvlarga bag'ishlangan ilmiy maqolalar, monografiyalar va o'quv qo'llanmalardan foydalanildi. Tadqiqot davomida qiyosiy-tahliliy metod asosida o'zbek tilini o'qitish tajribasi ingliz, rus, nemis va fransuz tillarini chet tili sifatida o'qitish amaliyoti bilan solishtirildi. Bu esa mavjud muammolarni aniqlash hamda samarali yondashuvlarni belgilash imkonini berdi.

Shuningdek, mavjud o'quv dasturlari, darsliklar va metodik materiallar kontent-tahlil usuli orqali o'rganildi. Ushbu jarayonda ularning mazmuni, tuzilishi, metodik yondashuvlari va o'quvchilarning ehtiyojlariga mosligi baholandi. Bundan tashqari, xorijiy tajribani o'rganish maqsadida turli mamlakatlarda o'zbek tilini o'qitish amaliyoti ham ko'rib chiqildi. Tadqiqotda tizimli yondashuv asosida o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish jarayoniga ta'sir etuvchi lingvistik, pedagogik va madaniy omillar kompleks ravishda tahlil qilindi.

Ikkinchi tilni o'qitish nazariyasida S. Krashen tilni egallash jarayonida "tushunarli kirish" (comprehensible input) muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'quvchi til materialini o'z darajasidan biroz yuqoriroq, ammo tushunarli shaklda qabul qilsa, til tabiiy ravishda o'zlashtiriladi. Bu yondashuv o'zbek tilini chet tili sifatida o'qitishda autentik va soddalashtirilgan materiallar zarurligini ko'rsatadi. J. C. Richards va J. C. Richards (Communicative Language Teaching yo'nalishi vakillari) til o'qitishda asosiy urg'u grammatik qoidalarga emas, balki real muloqot kompetensiyasini shakllantirishga qaratilishi kerakligini ta'kidlaydi. Bu fikr o'zbek tilini kasbiy (masalan, tibbiyot sohasida) o'qitishda kommunikativ yondashuv muhimligini asoslaydi. D. Larsen-Freeman esa tilni o'rganish jarayonini faqat qoidalar tizimi sifatida emas, balki "dinamik tizim" sifatida ko'rib chiqadi. Unga ko'ra, grammatika, leksika va nutq amaliyoti o'zaro bog'liq holda rivojlanadi. Bu o'zbek tilining agglutinativ xususiyatlarini o'rgatishda tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Mahalliy metodist olimlar ham (o'zbek tilshunosligi va metodikasi yo'nalishidagi tadqiqotchilar) o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitishda asosiy muammo sifatida o'quv materiallarining yetishmasligi, standartlashtirilgan dasturlarning kamligi hamda kommunikativ metodikaning yetarli darajada joriy etilmaganini qayd etadilar. Ularning fikricha, til o'qitish jarayoni madaniy komponentlar bilan boyitilishi va kasbiy yo'nalishga moslashtirilishi lozim. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda raqamli texnologiyalar va interaktiv platformalarning ahamiyati ortib borayotgani ta'kidlanadi. Bu esa o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va autentik til muhitini qisman yaratish imkonini beradi.

O'zbek tilini chet tili sifatida o'qitish masalasi, ayniqsa so'nggi yigirma yil davomida, nafaqat O'zbekistonda, balki xorijiy mamlakatlarda ham tobora dolzarb

mavzuga aylanib bormoqda. Ilgari yetarlicha e'tibor qaratilmagan ushbu yo'nalish bugungi kunda faol tadqiq etilayotgan sohalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, o'zbek tilini chet tili sifatida o'qitish jarayoni boshqa yetakchi tillarni o'qitish tajribasi bilan solishtirilganda sezilarli farqlarga ega ekanligi ko'zga tashlanadi.

Masalan, rus va ingliz tillarini chet tili sifatida o'qitish ancha oldin shakllanib, izchil rivojlangan hamda hozirgi kunda xalqaro miqyosda keng qo'llaniladigan ilmiy va amaliy tillarga aylangan. Xuddi shuningdek, nemis, ispan va fransuz tillarini ona tili bo'lmaganlarga o'rgatish ham uzoq tarixiy tajribaga ega. Ushbu tillarni o'qitish jarayonida o'quv dasturlari, metodik qo'llanmalar va didaktik materiallarni yaratish tizimli ravishda rivojlanib borgan. Zamonaviy, maqsadga yo'naltirilgan o'qitish yondashuvlari asosidagi dastlabki tajribalar 1980-yillardan boshlab keng qo'llanila boshlagan bo'lib, bu jarayon aynan ingliz, nemis va fransuz tillarini chet tili sifatida o'qitish amaliyoti bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan. Biroq, O'zbekistonda o'zbek tilini ikkinchi yoki chet tili sifatida o'qitish darajasi hali boshqa yetakchi tillar bilan tenglashgan deb bo'lmaydi. Ushbu yo'nalishda ilmiy-metodik baza, o'quv dasturlari va zamonaviy yondashuvlarni yanada rivojlantirish zarurati saqlanib qolmoqda.

O'zbek tilini chet tili sifatida o'qitish jarayoni lingvistik, madaniy hamda pedagogik omillar bilan bog'liq holda bir qator murakkabliklarni yuzaga keltiradi. Ushbu jarayonda uchraydigan asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

1. O'quv resurslarining cheklanganligi. Ingliz, fransuz yoki ispan tillari bilan solishtirganda, o'zbek tilini o'rganish uchun mo'ljallangan darsliklar, onlayn platformalar va boshqa didaktik materiallar yetarli darajada rivojlanmagan. So'nggi yillarda ayrim qo'llanmalar yaratilgan bo'lsa-da, ularning nashr hajmi va amaliy qo'llanish doirasi cheklanganligicha qolmoqda. Shu bilan birga, ayrim xorijiy mamlakatlarda o'zbek tilini o'qitish tizimini shakllantirish bo'yicha ijobiy tajribalar ham mavjud.

2. Malakali pedagoglar yetishmasligi. O'zbek tilini ham, o'quvchilar uchun vositachi tilni (masalan, ingliz tilini) mukammal biladigan mutaxassislar sonining kamligi ta'lim sifati va kurslar tashkil etish imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Grammatik tizimning murakkabligi. O'zbek tilining agglutinatativ xususiyati, ya'ni grammatik ma'nolarni ko'p sonli qo'shimchalar orqali ifodalanishi, ayniqsa bunday tizimga o'rganmagan o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi. So'zlarning murakkab tuzilishi (masalan, ko'p komponentli shakllar) tilni o'zlashtirish jarayonini murakkablashtiradi.

4. Asl (autentik) materiallarning yetishmasligi. O'zbek tilini o'rganuvchilar uchun kitoblar, filmlar, ommaviy axborot vositalari va boshqa real til muhitini aks ettiruvchi materiallar yetarli emas. Bu esa o'quvchilarning tilni tabiiy kontekstda o'rganish imkoniyatlarini cheklaydi.

5. Yozuv tizimidagi murakkabliklar. O'zbek tilida lotin yozuvi asosiy hisoblangan bo'lsa-da, tarixiy jihatdan arab va kirill yozuvlaridan ham foydalanilgan.

Hozirgi kunda ham kirill yozuvi ma'lum darajada qo'llanilayotgani o'quvchilar uchun qo'shimcha qiyinchilik tug'diradi.

6. Madaniy omillar. Til va madaniyatning uzviy bog'liqligi sababli o'zbek tilini samarali o'rganish madaniy kontekstni ham o'zlashtirishni talab etadi. Turli madaniy muhitdan kelgan o'quvchilar uchun bu jarayon murakkab bo'lishi mumkin.

7. Motivatsiya masalasi. O'zbek tilining global miqyosda keng tarqalmaganligi ayrim o'quvchilarda uni o'rganishga bo'lgan qiziqishning past bo'lishiga olib keladi.

8. Til muhitining yetishmasligi. O'zbek tilida erkin muloqot qilish imkoniyati, ayniqsa Markaziy Osiyodan tashqarida, cheklangan. Bu esa o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan o'quv dasturlari va zamonaviy didaktik materiallarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, o'zbek tilini ham, vositachi tilni ham puxta egallagan malakali pedagog kadrlarni tayyorlash zarur. Til o'rganish jarayonida raqamli texnologiyalar va interaktiv platformalardan samarali foydalanish, shuningdek, o'zbek tilida so'zlashuvchi hududlardagi ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni kengaytirish ham muhim omillardan biridir. Bundan tashqari, tilni o'rganish jarayonida madaniy komponentlarni integratsiya qilish orqali o'quvchilarda nafaqat lingvistik, balki madaniy kompetensiyani ham rivojlantirish lozim.

O'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'rganish muayyan murakkabliklar bilan bog'liq bo'lsa-da, bu jarayon o'quvchilar uchun boy va samarali tajriba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Quyida o'quvchilar duch kelishi mumkin bo'lgan ayrim qiyinchiliklar keltiriladi:

Til tuzilishi. O'zbek tilida gap qurilishi ega-to'ldiruvchi-fe'l (SOV) tartibiga asoslanadi, bu esa ko'plab o'quvchilarning ona tilidagi sintaktik tizimdan farq qiladi. Natijada gap tuzishda muayyan qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Fonologik xususiyatlar. O'zbek tilidagi ayrim tovushlar o'quvchilarning ona tilida mavjud bo'lmasligi sababli talaffuzda muammolar kuzatiladi. Xususan, "x", "g", "o", "u" kabi tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'pchilik o'quvchilar uchun murakkab hisoblanadi.

Leksik qatlam. O'zbek tilidagi ayrim milliy-madaniy so'z va iboralar boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri muqobilga ega emas. Masalan, "do'ppi", "chopon", "atlas", "adras" kabi birliklarni o'zlashtirish nafaqat til, balki madaniy bilimlarni ham talab etadi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda tahsil olayotgan xorijiy talabalar soni izchil ortib bormoqda. Bunday sharoitda o'zbek tilini ikkinchi til sifatida o'qitish ularning ta'lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, chet ellik talabalar tibbiyot yo'nalishida ta'lim olish maqsadida O'zbekiston oliy ta'lim muassasalariga keng jalb etilmoqda. Bu esa o'zbek tilini kasbiy va kundalik muloqot vositasi sifatida samarali o'rgatish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish masalasi nafaqat O‘zbekistonda, balki xalqaro miqyosda ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yo‘nalishda samarali va ilmiy asoslangan metodlarni ishlab chiqish zarurati tobora ortib bormoqda va bu boradagi chora-tadbirlarni kechiktirib bo‘lmaydi. Shu nuqtayi nazardan, o‘quv dasturlari ishlab chiquvchilari, soha mutaxassislari hamda o‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitish tajribasiga ega pedagoglar o‘zaro hamkorlikda faoliyat yuritishlari muhimdir. Ayniqsa, mazkur yo‘nalishga ixtisoslashgan kafedralarni tashkil etishdan avval barcha manfaatdor tomonlarning ehtiyoj va talablarini inobatga olgan holda puxta o‘ylangan o‘quv dasturi modelini yaratish lozim. Bunday modelni ishlab chiqish uchun esa ehtiyojlar tahliliga asoslangan ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida o‘zbek tilini o‘qitish jarayoni kasbiy yo‘naltirilgan bo‘lishi, ya’ni tibbiyot sohasiga oid mavzular asosida tashkil etilishi zarur. Bu esa o‘z navbatida, malakali va maxsus tayyorgarlikka ega pedagoglar tomonidan amalga oshirilishi lozim. Natijada, yuqori standartlarga javob beradigan, zamonaviy va samarali o‘quv dasturlarini joriy etish orqali o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish sifatini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Umit Yildiz. Turk tilini chet tili sifatida o‘qitish kafedrasiga ehtiyoj: Taklif. 2012.
2. Li, Ji-eon. “Janubiy Koreyada o‘zbek tili ta’limi – “o‘zbek tili uchun standart o‘quv dasturi”ga e’tibor qaratish” 2021.
3. Madraximova N. O‘zbek tilini chet tili sifatida o‘qitishning zamonaviy usullari. ISSN: 2792 – 1883 | 3-jild, 4-son. 2023.
4. O‘zbek tilshunosligi va metodikasi bo‘yicha darsliklar to‘plami. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
5. Karimov, S. O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2018.
6. Mahmudov, N. Til ta’limida kommunikativ yondashuv masalalari. Toshkent, 2015.
7. Yo‘ldoshev. Q. Ona tili va nutq o‘stirish metodikasi. Toshkent, 2012.